

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/195800>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-23 and may be subject to change.

Halbe Zijlstra moest aftreden omdat hij loog over zijn ontmoeting met Vladimir Poetin die niet plaats had gevonden. Zonder blikken of blozen ontken- de Bill Clinton zijn affaire met Monica Lewinsky. Diederik Stapel loog vele sociaal-psychologische studies bij elkaar. De New York Times verzamelde de leugens van Donald Trump, wat intussen heeft geresulteerd in een immense lijst.

Zo ver als deze heren gaan in het genereren van aperte onwaarheden doen weinigen hen na. Maar dat neemt niet weg dat leugens van alle tijden en alle mensen zijn. Soms zijn het leugens om de ander te ontzien, de leugentjes om bestwil. In veel gevallen liegen mensen om hun imago te redden of op te poetsen. Onderzoek laat zien, dat als mensen op een dergelijke leugen worden betrapt, ze er liever nog een nieuwe leugen overheen gooien, dan dat ze hun eerdere leugen zouden erkennen.

Leugens zijn er in vele gradaties. De meest milde vorm van liegen is framen: het selecteren van informatie waarmee bepaalde aspecten van een gebeurtenis, situatie of verschijnsel naar voren worden gebracht waarmee andere aspecten vanzelf naar de achtergrond verdwijnen. Een frame is niet per se onwaar, maar vertelt niet het hele verhaal. Het verhaal dat wel wordt verteld,

Leugens zijn niet altijd om bestwil

dient – bewust of onbewust – een bepaald doel: we willen anderen overtuigen van een perspec- tief, mensen insluiten, uitsluiten, complimenteren, beschuldigen, enzovoort. Omdat de werkelijkheid te complex is om in haar volledigheid te beschrij- ven ontkomen we in onze gesprekken niet aan framing, aan communiceren op basis van selectie- ve informatie.

‘Mensen voeren vooral gesprekken met mensen met wie ze het eens zijn’

Nu blijkt uit sociologisch onderzoek van onder meer Robert Putnam dat mensen vooral gesprek- ken voeren met mensen met wie ze het eens zijn. Mensen die dezelfde informatie selecteren uit de onuitputtelijke brij die hen dagelijks wordt aangeboden. Ons soort mensen, dat voelt com- fortabel. Dit blijkt ook uit hersenonderzoek, zo laat de Britse wetenschapper Tali Sharot zien in haar meest recente boek ‘Dingen gedaan krijgen, hoe je met hersenwetenschap mensen kunt beïnvloe- den’. Wanneer mensen geconfronteerd worden met informatie die hun meningen en opvattingen bevestigt, dan gaan in onze hersenen als het ware alle stoplichten op groen: kom maar binnen. Bij informatie die niet strookt bij wat we vinden

gaan de stoplichten op rood: die informatie wordt genegeerd of zodanig omgevormd dat bestaande opvattingen alsnog worden bevestigd. Een van de voorbeelden die Daniel Effron beschrijft in zijn artikel “*It could have been true*” gaat over de inau- guratie van Donald Trump. Het is een bewezen feit dat daar minder mensen bij aanwezig waren dan bij de inauguratie van Barack Obama. Vervolgens ontstaan tegenverhalen zoals: vanwege de enorme veiligheidscontroles waren de rijen te lang. Als de veiligheidscontroles minder strikt waren geweest, dan waren er meer mensen geweest dan bij de inauguratie van Obama. Op basis van dergelijke redeneringen is het vervolgens voor Trump-aan- hangers een feit dat er bij Trump’s inauguratie meer mensen aanwezig waren. Misschien denkt u nu: ik zou dat nooit doen, daar ben ik te slim voor.

Helaas, ook slimme mensen krijgen graag gelijk. Zij blijken zelfs nog beter in het construeren van dergelijke tegenverhalen, zo laten studies van psy- choloog Dan Kahn zien. Wat helpt, is wanneer we ons bewust zijn van ons eigen frame en accepte- ren dat er meerdere frames, meerdere perspectie- ven op de zaak, mogelijk zijn. Daartoe moeten we onszelf dwingen om ook - en misschien wel vooral - te praten met mensen die er anders tegenaan kijken. Zo komen we niet alleen tot nuancering, maar ook tot een verrijking en verdieping van ons eigen inzicht. Daarnaast moeten we ons natuurlijk blijven verzetten tegen leugens en fakenieuws en onszelf en anderen toespreken wanneer we feit en fictie door elkaar halen. Een belangrijke vorm van *conversational responsibility* waarmee we onze pluralistische wereld leefbaar en zelfs een beetje mooier kunnen maken.